

ELDHUGINN 1

YNGRI ÁRIN

**Hallgrímur Hróðmarsson
og Árni Blandon**

**Ævisaga Einars Benediktssonar
eftir Guðjón Friðriksson
kom okkur að góðum notum
við samningu verksins**

Stutt lýsing á Eldhuganum 1

Í leikritinu er fjallað um yngri ár Einars Benediktssonar skálds og athafnamanns. Hann bjó hjá föðursystur sinni Þorbjörgu Sveinsdóttur á meðan hann lauk námi í Lærða skólanum. Hún var mikil baráttukona fyrir réttindum kvenna og mikill verkalýðssinni. Það var því ekki óeðlilegt að hann aðhylltist sósíalisma á þeim árum. Á heimili Þorbjargar kynnist hann Ólafíu frænku sinni.

Hann byrjaði ungur að yrkja og ljóð hans einkennast af hugmynaauðgi og vandvirkni. Að sjálfsgöðu mynda þau ákveðna kjölfestu í leikritinu. Meðal annars vinnur hann það þekvirki að þýða ljóðaleikritið Pétur Gaut eftir Henrik Ibsen.

Hann er kvensamur alla tíð og glaður með víni. Rúmlega fertugur kynnist hann 15 ára gamalli stúlku, Valgerði Zoëga – stóru ástinni í lífinu. Móðir hennar, Margrét Zoëga, var alla tíð mjög mótfallin samdrætti þeirra og æ síðan andaði köldu á milli hennar og Einars.

Alla ævi þjáðist hann af mikilli draugahræðslu og átti svokallað Sólborgarmál stærstan þátt í því. Hann hafði sem ungur maður verið dómari í máli systkina sem áttu saman barn og förguðu því. Sólborgu var neitað um að hafa litla dóttur sína hjá sér um nóttina áður en átti að yfirheyra hana og svipti hún sig lífi með því að taka inn eitur.

Einar hverfur frá sósíalismanum og vill nú fá erlent fjármagn inn í landið. Með því vill hann virkja fallvötnin, byggja mikilvirkar verksmiðjur og hefja alls konar námuvinnslu. Og allt á þetta að vera landsmönnum til heilla, koma þeim úr moldarkofunum og í vinnu hjá gróðavænlegum fyrirtækjum.

Leikritinu lýkur með því að veita innsýn í gleðskap Einars – drykkja í góðra vina hópi – kveðskapur. Allt leikur í lyndi um hríð.

Persónur

Einar Benediktsson

Valgerður kona hans

Margrét tengdamóðir hans

Ólafía frænka Einars

(Þorbjörg föðursystir Einars)

(Marta og Sóley ungar stúlkur)

Arngrímur stúdent

Þormóður stúdent

(Bjarni formaður þjóðhátíðarnefndar)

(Fundarstjóri)

(Áhorfandi)

Þóra alþýðukona

Anna kaupmannsfrú

Kristín vinnukona

(Gestir hjá Einari og Valgerði)

(Séra Ólafur Pedersen)

(Ástríður Pedersen kona hans)

(Vofa Sólborgar)

(Whitman)

(Blaðamaður)

(Ung kona í Lundúnum)

(Kona á miðjum aldri í Lundúnum)

(Prúðbúin hefðarkona á Strikinu)

(Kynnir á samkomu Christian Science)

Jón Ólafsson ritstjóri Reykjavíkur

Blaðamaður hjá Jóni Ólafssyni

(Gestgjafi)

(Kona gestgjafans)

(Tónskáld)

(Gestir 1 og 2)

Leikarar eru 15 til 20. Margar persónanna koma aðeins einu sinni fram í leikritinu – þær eru settar innan sviga. Sami leikarinn getur því auðveldlega leikið tvær eða fleiri persónur.

Texti leikritsins er á 30 blaðsíðum. Samkvæmt því ætti það að vera 90 mínútur í flutningi. En þar sem ljóð spila talsverða rullu í textanum þá má ætla að flutningurinn taki lengri tíma. Auðvelt er fyrir leikstjóra að stytta leikritið með því að strika út veigaminni atriði.

ATRÍÐASKRÁ

1. ÞÁTTUR

Atriði	Blaðsíða
1. Einar og Ólafía	5
2. Kvennamaður	7
3. Úr Grasblöðum	8
4. Sósíalismi – Jafnaðarstefna	8
5. Þjóðminningardagurinn	10
6. Sólborgarmálið 1	12
7. Hvítbláinn	13
8. Nærhaldið	15
9. Afturhvarf frá sósíalisma	16
10. Pétur Gautur – Dauði Ásu	16

2. ÞÁTTUR

Atriði	Blaðsíða
1. Whitman 2 og Viðtal	20
2. Stórborgarflakk A	21
3. Í Dísarhöll	22
4. Tengdamóðirin og Einar	23
5. Norðurljósinn seld	24
6. Virkjanir – fjármagn, kynning	25
7. Lífsskoðun	26
8. Skýrslurnar þrjár	27
9. Gleðskapur	31

Sjá athugasemdir frá höfundum verksins á blaðsíðu 35

1. ÞÁTTUR

1. atriði

EINAR OG ÓLAFÍA

Einar og Ólafía sitja í Naustabrekkunni; næturkyrrð seint að sumri. Þau horfa til Esjunnar og Snæfellsjökuls. Hún er klædd í peysuföt en hann samkvæmt nýjustu karlmannatísku.

ÓLAFÍA

Einar, sjáðu, við vestur liggur opið hafið og sólarlagið varpar regnbogaöldum sínum hátt upp á himininn. Og yfir djúp þess hleður kvöldroðinn gullhrönn við gullhrönn – og mitt í geisladýrðinni stendur jökullinn í purpuralitaða ísfeldinum sínum – með beru upplyftu enni.

EINAR

Þú ert bara talandi skáld, frænka!

ÓLAFÍA

Ætli ég hafi ekki um annað þarfara að hugsa um en yrkja.

EINAR

Ég má þá kannski nota hugarflugið þitt sem kveikju að ljóði?

ÓLAFÍA

(Hlær góðlátlega). Gjörðu svo vel, frændi.

EINAR

*Dýrðarsjón! – Í silfurfeldi
sefur fjall á hamrastól.
Kvikar jörð í köldum eldi,
krýpur fyrir himins veldi.
Geislar heilsast, sól frá sól,
sveipa draumum jaðarból.*

Haltu áfram að lýsa því sem þú sérð!

[Úr ljóðinu Undir Stjörnum].

ÓLAFÍA

Esjan gnæfir hæst við norðrið, breið og mikil, dimmblá og svartblá niður eftir giljunum, en ofan við sjóinn liggur grængylltur blær yfir túnunum. Þar í litlu bæjunum lifir sveitafólkið lífi sínu hvernig sem viðrar.

EINAR

*Svífur andi' í uppheimsfari,
– er sem hólpnar sálir stari.
Skapaþrungin, hvikul hjól,
hendir þögull undraskari.*

Áfram, áfram!

ÓLAFÍA

Stjörnurnar skína og ljóma í undurbláma himinsins. Ég heyrí ljósbylgjurnar óma hljótt í kyrrð næturinnar. Það er eins og fegurð himins og jarðar, lífs og dauða, renni saman í þeim og beri hugann inn í endalausá samhljómun.

EINAR

*Heyr mig, lát mig lífið finna,
læs mér öll hin dimmu þil.
Gef mér stríð — og styrk að vinna,
stjarna, drottning óska minna.
Ég vil hafa hærra spil,
hætta því sem ég á til.
Bráðum slær í faldafeykinn, —
forlög vitrast gegnum reykinn.
Alls má freista. Eitt ég vil.
Upp með taflið. — Ég á leikinn.*

(*Grípur um hönd hennar*). Ólafía, þú getur gert mig að miklu skáldi!

ÓLAFÍA

(*Stendur upp, losar um hönd sína*). Prakkarinn þinn — þar sem ég þekki þig — þá veit ég að þú hefur unnið að þessu kvæði síðustu þrjár vikurnar — kannski síðustu þrjá mánuðina!

EINAR

Já, frænka, þú þekkir mig betur en nokkur annar. En gerir þú þér grein fyrir hve mikil áhrif þú hefur á ljóðin mín?

ÓLAFÍA

(*Gremjulega*). Æ, Einar, komdu þér nú niður á jörðina?

EINAR

(*Alvarlegur*). Heldurðu að ég sé að grínast?

ÓLAFÍA

Kraftinn til ljóðagerðar færðu úr öllu umhverfinu — frá persónum sem þú umgengst og frá atvikum sem þú lifir.

EINAR

En ein persóna skipar stærsta sessinn í lífi mínu, Ólafía. (*Andartakspögn*). Viltu verða konan mín?

ÓLAFÍA

Láttu ekki svona, Einar! Það eru brýnni mál sem bíða mín í lífinu.

EINAR

Hvað er mikilsverðara en að leita samhljóms í söng og óði og setja sér markmið fjarlæg og há?
[Úr ljóðinu Til Huldu].

ÓLAFÍA

Þú átt eftir að setja þér glæst markmið og eflaust hrinda sumum þeirra í framkvæmd — en mín markmið eru af öðrum meiði. Í litla steinbænum hennar Þorbjargar frænku hefur þú ekki komist hjá því að heyra rætt um baráttuna fyrir réttindum kvenna og barna. Svo maður tali nú ekki um nauðsyn þess að vinna gegn mannskemmandi drykkjuskap. Og taktu nú eftir, Einar! Þótt þú teljir þig núna geta stýrt drykkjunni þá eru raunaleg dæmi um óhóf í þeim efnum í karllegg ættarinnar.

EINAR

(*Nokkur þögn*). Ég hef reyndar ort til þín, elsku frænka:

*Mörgu hef ég fríðu fljóði
fagnað, sem mitt hjarta kætti,
en aldrei slíkri ég áður mætti
ástagyðju af holdi og blóði.*

*Ljúf er röddin — líkt og vaki
ljóð við streng í óði dýrum.
Stuðlar falla í hlátrum hýrum,
hendingar í fótataki.*

*Þessi kona kann að unna,
kann að vera ambátt, drottning.
En ég finn með ótta og lotning,
einnig hatrið mundi hún kunna.*

*Og ég vildi lán mitt leggja
í litla, þétta hönd og hvíta,
og í fjötrum feginn líta
fram á götu okkar beggja.*

ÓLAFÍA

Ambátt þín og drottning – á ég að vera ein slík? Nei, Einar Benediktsson, við erum alltof lík í skapi til þess að samband okkar gæti blessast. Hatrið mun liggja í leyri. Og hvorugt okkar mundi sætta sig við fjötrana sem þú nefnir. (*Andartakspögn*). Einar, þú ert heimsmaður. Hvernig heldurðu að við myndum líta út á götum Parísarborgar? Þú klæddur – samkvæmt nýjustu tísku – lafafrakki með loðkraga – utan yfir rauðbrúnum og hvítröndóttum jakkafötunum – með pípuhatt á höfði; og ég í látlausum peysufötum?

EINAR

Þú myndir nú sóma þér vel við hlið mér; í glæstum skautbúningi með tignarlegum faldi!

2. atriði

KVENNAMAÐUR

Tvær ungar stúlkur, Marta og Sóley, ganga eftir illa lýstri götu. Þær mæta Einari.

EINAR

Hvað eru tvær fallegar stúlkur að gera hér um miðja nótt? Vitið þið ekki að það er hættulegt að ganga svona fylgdarlausar um skuggasund bæjarins?

MARTA

Ertu að bjóðast til að fylgja okkur, Einar Benediktsson?

EINAR

Það er skylda mín!

SÓLEY

Það er nú ekki ónýtt að fá fylgd frá glæsilegu skáldi. Mamma var reyndar búin að biðja mig um að koma heim fyrir klukkan 10.

EINAR

Hún er skynsöm, hún móðir þín.

SÓLEY

Já, hún hefur reynsluna. Hún átti mig þegar hún var 15 ára.

EINAR

Það virðist nú hafa ræst vel úr þér þó mamma þín hafi enn verið á barnsaldri þegar hún átti þig. Var hún eins falleg og þú? (*Stúlkurnar flissa*).

MARTA

Þú kannt að slá kvenfólki gullhamra. Ég var búinn að heyra það! En – en nú er komið að götunni minni. Hér beygi ég.

EINAR

Já, gerðu það. Ég fylgi henni vinkonu þinni heim. Hún er örugg í mínum höndum.

MARTA

Er hún það?

3. atriði

Úr GRASBLÖÐUM

Whitman kemur á svið og flytur byrjunina á þýðingu EB á Úr Grasblöðum. Hann er með sítt skegg og hatt. Hann talar beint til áhorfenda.

WHITMAN

*Ég er skáld holdsins,
og ég er skáld sálarinnar*

*Með mér er himnanna gleði, og með mér er helvítis kvöl;
gleðina sái ég og græði út á sjálfum mér, – kvölinni vík ég við á aðra tungu.*

*Ég er konu skáld jafnt og karls;
og að kona sé manni ei minni, eru orð mín;
og að ekkert sé manni móður fremra, eru orð mín.*

*Ég flyt brag þroskunar eða sjálfspóttu;
nú er nóg að ég ætla, orðið af bænum og beygingum;
ég sýni, að stærðin er vöxtur og viðgangur.*

*Hafið þér yfirstigið hina? Eruð þér forsetinn?
Hégómi – þeir munu meira en komast, þeir munu fara – framhjá.*

*Ég er sá, sem gengur með þýðri, þyngjandi nóttu.
Ég ákalla hauður og haf, hálfur í nætur böndum.
Grúf þig, bringubera nótt! Grúf þig, seguleflda, alandi nótt!
Nótt suðrænna vinda! Nótt fárra, stórra stjarna!
þei, þei, blundandi nótt! Óða, nakta sumarnótt!*

*Bros, ó, ástum þrungna, andsvala jörð!
Jörð dottandi, drjúpandi skógar;
jörð liðins sólarlags! jörð skýjum faldaðra fjalla!
jörð glitrandi mánaskins, sem er bláma brugðið!
jörð ljóss og skugga, sem leika á víxl um fljótið!
jörð grárra, gagnsærra skýja, mín vegna heiðari, hreinni!
Reginharða, hringvaxna jörð! ríka eplumroðna jörð!*

Bros, nú kemur elskhugi þinn!

Örlæti þitt gaf mér elsku. Því gef ég þér elsku aftur.

4. atriði

SÓSÍALISMI - JAFNAÐARSTEFNA

Einar, Ólafía og Þorbjörg sitja í stofunni hjá Þorbjörgu megin á sviðinu.

ÞORBJÖRG

(Stendur á miðju gólfi). Því meiri sem fátæktin er meðal verkamanna því meiri er nauðsyn þess að vinnandi stéttir standi saman. Með því getum við útrýmt óréttlæti og kúgun alþýðunnar.

ÓLAFÍA

Með stofnun verkalýðsfélaga myndast nýr og betri félagsandi. Ef skynsamlega er staðið að aðgerðum fá félagsmenn meira traust á sjálfum sér, og læra að meta eigin atvinnu betur.

EINAR

(Stendur upp og talar út í salinn). Ef verkamennirnir halda saman, munu auðmennirnir vanda sig betur og græða það á dugnaði og fyrirhyggju, sem þeir nú fá vegna lágra launa starfsmanna við framleiðslu og iðnað. Og því fyrr sem félagskapur verkamanna byrjar, því fyrr kemst hinn starfandi, arðberandi kraftur í þjóðinni til þeirra valda, sem honum ber með réttu, jafnt hér og annars staðar í heiminum

+++

Einsöngvari syngur lag eftir Þórarinn Jónsson – píanóundirleikur.

*Sjá, hin ungborna tíð vekur storma og stríð,
leggur stórhuga dóminn á feðranna verk. —
Heimtar kotungum rétt, — og hin kúgaða stétt
hristir klafann og sér hún er voldug og sterk.
Nú er dagur við ský, heyr hinn dynjandi gný,
nú þarf dáðrakka menn, — ekki blundandi þý
það þarf vakandi önd, það þarf vinnandi hönd
til að velta í rústir og byggja á ný.*

+++

EINAR

(Les upp úr eintaki af Dagskrá). Hugmyndin um algeran jöfnuð vekur eflaust ugg í brjóstum auðmanna. Þeir munu telja að hún miði að því að taka ranglega eignir þeirra sem betur eru settir í samfélaginu og gefa hinum það sem eyðslufé. En þetta er ekki svo. Fullkomin jafnaðarmennska er sú félagsskipun er leggur allt það sem miðar að uppfylling lífsþarfanna, undir yfirráð ríkisins, bæði starfsemi þegnanna, ávextina af vinnu þeirra og hina framleiðandi náttúru sjálfa.

ÞORBJÖRG

(Kinkar kalli). Síðustu orðin í pistlinum eru mjög góð samantekt á því sem við ræddum í fyrrkvöld. Og þú hefur að sjálfsögðu sett þinn yfirvegaða stíl á málfarið.

+++

Til hægri á sviðinu er kaffihús þar sem Arngrímur og Þormóður spjalla saman.

ARNGRÍMUR

Ég hef heyrt að Einar líti á innleiðingu jafnaðarmenskunnar sem fyrsta skrefið í eðlilegri þróun til hins fullkomna samfélags.

ÞORBÓÐUR

Fyrsta skrefið?

ARNGRÍMUR

Já, að hans mati byrjar þróunin með sósíalisma „Heimtar kotungum rétt, — og hin kúgaða stétt / hristir klafann og sér hún er völdug og sterk.“ Síðan fylgir anarkismi eða stjórnleysi í kjölfarið – algjör ringulreið; og þá getur einstaklingshyggjan blómstrað og ofurmennishugsjón Nietzsches komist í framkvæmd.

ÞORMÓÐUR

Og ofurmennið – er það herra Einar Benediktsson?

ARNGRÍMUR

Ja, hann er nú stærsta skáldið, mesta kvennagullið, gáfaðastur manna á Íslandi og þar að auki hefur hann mjög líklega erfð fjármálavit föður síns.

ÞORMÓÐUR

Þú meinar – að skulda sem mest?

5. atriði

ÞJÓÐMINNINGARDAGURINN 1897

Bjarni formaður þjóðhátíðarnefndar er hjá Einari Ben. á skrifstofu Einars í Vinaminni.

BJARNI

Stúdentafélag Reykjavíkur gengst fyrir þjóðhátíð á Rauðarártúni 2. ágúst, einmitt á þeim tíma sem baráttan gegn Valtískunni stendur sem hæst á alþingi, þar sem faðir þinn stendur í stórræðum gegn Valtý og félögum. Sem formaður þjóðhátíðarnefndar fer ég þess á leit við yður að þér yrkið kvæði fyrir minni Reykjavíkur af þessu tilefni.

EINAR

Sjálfsgat mál. Komið til mín að morgni sunnudagsins 1. ágúst, þá verður kvæðið tilbúið.

BJARNI

Ég geri það. Bestu þakkir.

Ljós út. Á skilti birtist: „Að morgni, 1. ágúst“.

BJARNI

Hvar er Einar?

AÐSTOÐARMAÐUR

Hann er í hestaferð á Þingvöllum. Hann kemur aftur hingað í kvöld.

BJARNI

Ég kem þá til hans í kvöld.

AÐSTOÐARMAÐUR

Gjörðið svo vel.

Ljós út. Á skilti birtist: „Að kvöldi 1. ágúst“. Einar situr sofandi í stól í Vinaminni, slomppfullur. Bjarni hristir Einar til að vekja hann.

EINAR

(*Drafandi*). Hvað gengur á? Helvítis læti eru þetta.

BJARNI

Eruð þér búinn að yrkja ljóðið?

EINAR

Hvaða andskotans ljóð?

BJARNI

Þú varst búinn að lofa að yrkja kvæði fyrir minni Reykjavíkur vegna þjóðhátíðar á morgun.

EINAR

Ef ég hef lofað því, þá stend ég við það. Komið þér bara um miðnætti og náði í það.

BJARNI

Um miðnætti?

EINAR

Eruð þér heyrnarlaus?

BJARNI

Heyrnarlaus?

EINAR

Ég þarf næði núna til að yrkja.

BJARNI

Að sjálfsgöðu. Fyrirgefið. Ég kem aftur um miðnætti.

EINAR

Eins gott.

BJARNI

Verið þér sælir.

EINAR

O, éttann sjálfur.

Bjarni fer. Einar sofnar aftur í stólnum. Skilti birtist: „Á miðnætti. Aðfararnótt þjóðhátíðar“. Bjarni mætir stundvíslega. Einar sofandi. Bjarni vekur hann.

BJARNI

Ég mun greina þjóðhátíðarnefnd frá því hvernig sakir standa og birta síðan tilkynningu í blöðunum hvernig á því standi að ekki var flutt minni höfuðstaðarins í þjóðhátíð.

EINAR

Komið aftur klukkan fimm. En haldið kjafti á meðan.

BJARNI

(Skellir á eftir sér í bræði. Skilti upp: „Klukkan er 5 að morgni“. Bjarni mættur. Einar réttir Bjarna kvæðið. Bjarni les fyrsta erindið, fremur stirðlega).

*Þar fornar súlur flutu á land
við fjarðarsund og eyjaband,
þeir reistu Reykjavík.
Hún óx um tíu alda bil,
naut alls, sem þjóðin hafði til,
varð landsins högum lík; –
og þó vor höfn sé opin enn
og enn þá vanti knerri og menn,
við vonum fast hún vaxi senn
og verði stór og rík.*

EINAR

(Rífur blaðið af Bjarna og les tignarlega til áhorfenda):

*En þó við flóann byggðist borg
með breiða vegi og fögur torg
og gnægð af öllum auð, –
ef þjóðin gleymdi sjálfri sér
og svip þeim týndi, er hún ber,
er betra að vanta brauð.
– Þeir segja, að hér sé hættan mest
og hérna þróist frónskan verst
og útlend tíska temjist flest
og tungan sé í nauð.*

*Nei, þegar öldin aldna flýr
og andi af hafri kemur nýr
að vekja land og lýð,
er víkka tún og breikka ból
og betri daga morgunsól
skín hátt um strönd og hlið,
skal sjást, að bylgjan brotnar hér. –
– Við byggjum nýja sveit og ver,
en munum vel, hvað íslenskt er,
um alla vora tíð.*

Ljós snögglega út.

6. atriði

SÓLBORGARMÁLIÐ

Réttarhöld yfir Sólborgu Jónsdóttur og Sigurjóni Einarssyni á Svalbarða í Þistilfirði. Lengst til hægri á sviðinu sitja vitnin í skærri ljóskeilu. Spurningar dómarsins, Einars Benediktssonar, eru leiknar af segulbandi. Lengst til vinstri á sviðinu liggur Einar óvæð í rúmi sínu; dauf birta er á honum.

Yfirheyrsla yfir frú Ástríði Pedersen og séra Ólafi Pedersen

RÖDD EINARS AF SEGULBANDI

(Fyrirmannlega og með kulda). Vissuð þér af því, frú Ástríður Pedersen, að hálf systkinin Sólborg Jónsdóttir og Sigurjón Einarssóttir lágu oft saman í einni sæng?

ÁSTRÍÐUR

Ég sá það reyndar í eitt sinn sjálf þegar ég átti leið ofan stigann úr svefnstofu okkar hjóna.

RÖDD EINARS AF SEGULBANDI

Og hvernig brugðust þér við?

ÁSTRÍÐUR

Ég var náttúrulega leið yfir því að þetta kæmi fyrir á mínu heimili.

RÖDD EINARS AF SEGULBANDI

Fannst yður það bera vott um saknæmt athæfi?

ÁSTRÍÐUR

(Hikandi). Sigurjón var á skyrtunni einni fata og Sólborg afklædd.

RÖDD EINARS AF SEGULBANDI

Grunaði yður að hún væri vanfær?

ÁSTRÍÐUR

Ja, hún var lasin part úr degi.

RÖDD EINARS AF SEGULBANDI

(Fyrimannlega og með kulda). Séra Ólafur, fannst þér atlot milli þeirra systkina bera vott um holdlega girnd?

SÉRA ÓLAFUR

(Heldur uppburðarlítil). Mér fannst atlotin heldur ósmekklek og hálfleiðinleg á að horfa.

RÖDD EINARS AF SEGULBANDI

Varðst þú var við óeðlilegan gildleika á Sólveigu?

SÉRA ÓLAFUR

Hann Jón vinnumaður hafði orð á því við mig. Ja, ég ber nú ekki mikið skyn á svona hluti. Og hef kannski ekki gefið því sérlegar gætur – barnlaus maður og tiltölulega nýkvæntur.

RÖDD EINARS AF SEGULBANDI

Gerðir þú eitthvað í málinu?

SÉRA ÓLAFUR

Læknirinn sagði að það gætu verið ýmsar skýringar á gildleika kvenna.

RÖDD EINARS AF SEGULBANDI

En þegar hún grenntist skyndilega?

SÉRA ÓLAFUR

Ekki tók ég eftir því.

RÖDD EINARS AF SEGULBANDI

Vilt þú einhverju að bæta við framburð þinn, séra Ólafur?

SÉRA ÓLAFUR

Ég talaði við Sigurjón um að hann mætti ekki gefa höggstað á sér.

Það slokknar á ljóskeilunum. Ofurlítið þögn. Því næst kveður við skerandi angistaróp. Einar hrekkur upp af rúminu. Vofa Sólborgar birtist hjá rúmi hans.

VOFA SÓLBORGAR

Hefur þú aldrei elskað, Einar Benediktsson.

EINAR

Guð hjálpi mér, Sólborg. *(Titrandi röddu).* Jú – ég hef elskað.

7. atriði

HVÍTBLÁINN

Fundur í Báruhúsinu við Tjörnina. Framarlega til hægri á sviðinu er ræðupúlt sem snýr fram í salinn. Bjarni er fundarstjóri; ræðumaður Einar Benediktsson. Aftarlega á sviðinu til vinstri er sönghópur. Anna og Þóra standa á lengdar hjá.

BJARNI

(Gengur að púltinu). Nú mun Herra Einar Benediktsson flytja erindi um fánamálið. *(Kinkar kolli til Einars).* Gjörði þér svo vel.

EINAR

(Talar blaðalaust; öruggur í fasi; flugmælskur og ákafur). Hjá flestum þeim sem fjallað hafa um fánamálið hefur komið fram heitur áhugi á því að fá viðurkennt og lögleitt þjóðarmerki fyrir Íslendinga. Það þarf að gera greinarmun á fána Íslands og merki þess. Ef það er ekki gert veldur það ruglingi og getur jafnvel tafið fyrir framgangi málsins.

Flestir sem um þetta hugsa hafa einkum það fyrir augum að Íslendingar fái lögleiddan sérstakan verslunarfána. Honum hefur ranglega verið blandað saman við annað. Það er ósæmilegt að lögleiða hið illa þokkaða þorskmerki sem einkenni lands og þjóðar.

Fánar eru allt annars eðlis. Þeir eru ætlaðir til þess að sjást langan veg, hvort heldur þeir blakta á skipsmöstrum, yfir fylkingum eða á húsum. Fánamerkin eru því venjulega höfð einföld og óbrotin. En auðvitað eiga þau eins og merkin að einkenna hlutaðeigandi þjóð eða félag. Litir þeir sem hafðir eru á flöggunum eru því valdir eftir því.

Engin siðuð þjóð hefur dýrsmýnd í verslunarfána sínum. Hið eina fánamerki sem telja mætti hér til er íslenski fálkinn. En þetta flaggmerki er ekki lögleitt hér enn, og verður það að líkindum aldrei, því fálkinn er allt of ógreinilegur í fjarlægð auk þess sem hann er ósamræmilegur við flögg annarra kristinna þjóða.

Þjóðlitir Íslands eru blátt og hvítt, er tákna himininn og snjóinn. Þessa tvo þjóðliti eina eiga engir aðrir en Íslendingar. Nú er krossinn eins og kunnugt er hið algengasta og hentugasta flaggmerki, og er hann auðvitað hið besta, fegursta og greinilegasta merki, ef hann verður settur rétt, yfir allan fánann. Danski fáninn er því með réttu talinn einn hinn fegursti og frumlegasti fáni. En Íslendingar geta einmitt tekið upp fána sem er jafneinfaldur, frumlegur og hentugur eins og sá danski. Það er hvítur kross í bláum feldi.

BJARNI

(Gengur að púltinu). Vér þökkum yður fyrir ítarlegan og fróðlegan fyrirlestur. Eru einhverjir hér í salnum sem vilja tjá sig um efnið eða spyrja Herra Einar Benediktsson um það? *(Litur út í salinn og bíður andartak eftir því hvort einhver bregst við með innleggi eða spurningu).*

ÁHORFANDI

(Stendur upp). Það eru margir sem telja að fáni með hvítum krossi á bláum feldi sé of líkur gríska fánanum. Hvað segið þér um það?

EINAR

Ég hef heyrt þessa athugasemd. Og ég er furðu lostinn yfir því að menn beri á borð þvílíka heimsku. Gríska fáninn er með litlum hvítum krossi á bláum feldi í einu horninu en að öðru leiti skiptast á hvítar og bláar láréttar renndur, nokkuð breiðar. Eru þessir menn sjónskertir? Sjá þeir allt í móðu; kannski nýstaðnir upp úr tveggja daga fyllerí.

BJARNI

Nú flytur Einar Benediktsson frumort ljóð.

EINAR

*Rís þú, unga Íslands merki,
upp með þúsund radda brag.
Tengdu' í oss að einu verki
anda, kraft og hjartalag,
Rís þú Íslands stóri, sterki
stofn með nýjan frægðardag.
Meðan sumarsólar bræða
svellin vetra um engi og tún,
skal vor ást til Íslands glæða*

*afl vort undir krossins rún,
djúp sem blámi himinhæða,
hrein sem jökultindsins brún.*

Einar gengur afsíðis og þar hittir hann Valgerði Zoëga, 15 ára stúlku. Hún gefur honum hjórt auga, hann gengur til hennar og kyssir hana blíðlega á munninn.

PÓRA

(Snýr sér að Þóru). Jæja, sérðu, nú er skáldið farið að snúa sér að smástelpunum. Hann svífst einskis, bölváður kvennabósinn.

ANNA

Æ, láttu ekki svona, Anna mín. Þetta var nú bara saklaus koss.

PÓRA

Saklaus koss! Það er ekkert saklaust við það þegar maður á fertugsaldri kyssir fimmtán ára stúlku lostafullum kossi á almannafæri.

8. atriði

SUÐRÆNA STJARNAN, KOSSINN OG NÆRHALDIÐ

Einar og Valgerður Zoëga að kvöldi dags við Tjörnina; skautar liggja við fætur þeirra. Hann er með litla skrifkompu í vasanum.

EINAR

(Hann tekur kompuna úr vasa sínum og réttir henni hana). Ég skrifaði ljóð í poesibókina þína.

VALGERÐUR

Mundirðu eftir því? (Flettir upp á ljóðinu). Suðræna stjarnan! – Sírius! – Ætlaðu virkilega að gefa mér þetta ljóð?

EINAR

Já, ástin mín. (Tekur Valgerði í fangið; fer með tvö síðustu erindi ljóðsins Stjarnan):

*Hvað veldur, að þú ert ást mín ein
af öllum blómum í stjarnanna krans?
Svo margt skín þó eplið á glitmeiðsins grein,
og gott er um sólbros í hnattanna dansi.
– Mín jarðneska hugsun, þitt himneska bál
hittust eitt kvöld eins og tinna við stál,
og síðan man ég þig, svipurinn fríði,
sé þig í draumi, við gleðinnar skál,
finnst allt, sem er fagurt, þér einni til þryði.
Um þig kveður aldan og andvarans sog,
þér ómar hvert ljóð, sem mitt hjarta á grafið;
til þín horfa loftsalsins þjótandi log,
til þín streymir sál mín, sem lindin í hafið.
Almáttka fegurð, hrein og há,
ég hneigi þér, ann þér með brennandi þrá.
Stjörnudjásnið mitt dýrðarbjarta,
demant á guðdómsins tignarbrá!
Ljós yfir dauðadjúpið svarta!*

VALGERÐUR

Er ég þá tinnan og þú stálið?

EINAR

Já, og eldurinn – ljóðin. (*Þau kyssast heitt og innilega*).

+++

Anna og Þóra hittast á förnum vegi.

ÞÓRA

Það fannst víst nærhald á Landakotstúni í gærmorgun.

ANNA

Já, það kemur nú ekki á óvart. Þær þurfa stundum að taka niðr' um til að auðvelda gleðileikinn.

ÞÓRA

(*Meinfýsinn*). Það var merkt WZ – Valgerður Zoega. Ég sagði þér það – 15 ára stúlkan – hann var sem sagt ekki svona saklaus kossinn þarna eftir fundinn hérna um daginn!

Anna hlær kankvíslega.

+++

Einar kemur mäsandi inn í eldhúsið á Hótel Ísland. Kristín vinnukona er þar fyrir.

EINAR

(*Lítur skelfingu lostinn á vinnukonuna*). Geturðu ekki falið mig hérna einhverstaðar. Hún Margrét Zoega hleypur öskureið á milli húsa hér í bænum og ætlar að drepa mig.

VINNUKONAN

Hvurslags er þetta, maður. Ertu farinn að yrkja niðvísur um heldra fólk bæjarins?

EINAR

Nei, það er miklu alvarlegra en það. Það fannst nærhald ...

VINNUKONAN

(*Hlær*). ... á Landakotstúni. Kannast þú eitthvað við það?

EINAR

Þetta kom mér alveg í opna skjöldu. Hún var ekki í neinu nærhaldi. Einhver hefur bara laumað því þangað til að hefna sín á mér. Geturðu ekki falið mig einhvern staðar?

VINNUKONAN

Hérna komdu þér inn í skápinn. (*Ýtir Einari inn í þokkalega stóran skáp*).

Margrét kemur fasmikil inn í eldhúsið.

MARGRÉT

Hvar er hann Einar?

Ljós snögg út.

9. atriði

AFTURHVARF FRÁ SÓSÍALISMA

Arngrímur situr á kaffihúsi og Þormóður kemur aðvífandi.

ARNGRÍMUR

Jæja, sumir eru ekki lengi að yfirgefa sósíalismann! Ertu búinn að lesa kvæðið Aldamót eftir herra Einar? Þar kveður við: ... allt landið vort biður þau himnesku völd / að leiða í fylking fámenna liðið / í framsókn á rétta miðið!

ÞORMÓÐUR

(Hlær dátt). ... hér er ei stoð að stafkarlsins auð! / Nei, stórfé! Hér dugar ei minna!

ARNGRÍMUR

Svo er það rúsinan í pylsuendanum: Með vísindum alþjóð eflist til dáða. / Það æðra því lægra skal ráða. –

ÞORMÓÐUR

Spurning dagsins: hver fær að ét' hana?

10. atriði

DAUÐI ÁSU

III. hluti Péturs Gauts

EINAR

Einar, Valgerður og nokkrir gestir eru staddir í stofunni í Þrúðvangi.

Pétur Gautur er saga um mikla baráttu og hugstríð, þar sem ístöðulítill en stórhuga maður reynir að kaupa sér hamingju og sátt við lífið með sjálfsblekkingu og grobbi. Þar er líka saga Ásu, móðurinnar, sem mæðist af áhyggju og sorg vegna sonarins sem hún elskar; sonarins sem gengur á glapstigum. Hún álasar honum, en vill þó jafnan verja hann og vernda gegn aðkasti heimsins. Og þarna er einnig sagan um ást Sólveigar, stúlkunnar, sem elskar ógæfumanninn, yfirgefur allt hans vegna og gengur til hans þá leið, sem er ófær til baka. Hann bregst henni og hún bíður ein og vanrækt, en glatar þó aldrei ást sinni og tryggð.

Leikritið er í fimm þáttum. Við skulum nú leiklesa lokin á III. þætti þessa ljóðaleiks. Pétur Gautur situr við rúm móður sinnar. Ég verð Pétur Gautur og vilt þú, Valgerður, vera móðir mín, hún Ása?

[Hægt er að velja aðra leikkonu úr leikhópnum til að leika Ásu, móður Péturs Gauts]

Valgerður kinkar kalli. Hún leggst á lítinn bedda og hann sest á stól þar nærri;

Einar hefur flutninginn:

Nei, mamma, nú skulum við skrafa
til skemmtunar, hvað sem er;
en harmatöl á ekki að hafa
né hugraun sem sviður og sker.
Hvað þarftu? Þyrstir þig ekki?
Er þetta rúm ekki of stutt?
Nei, barnabólið! – Nú þekki
ég beddann. – Svo þú ert þá flutt.
En manstu, hjá rúminu mínu
hvað mörgum kvöldum þú sast
og dúðaðir mig undir dýnu
og drápur og þulur last?

ÁSA (VALGERÐUR)

Já, manstu. – Í föður þíns ferðum
við fórum með dýnu og brík
að aka. Margt gaman við gerðum.
Gólfið var ísilögð vík.

PÉTUR GAUTUR (EINAR)

En manstu, hvað mér fannst það besta
mamma, við ferðirnar – ?
Að hafa þessa ágætis-hesta.

ÁSA

Hvað heldurðu? Ef það var!

PÉTUR GAUTUR

Til Soría-Moría slotsins
var sleðunum beitt upp á kraft; –
í einhverjum kima kotsins
fannst kvistur í svipuskraft.

ÁSA

Ég ók – hvorki meira né minna.

PÉTUR GAUTUR

Ég man það. Já, þú fórst greitt.
En oft leistu við til að inna
mig eftir, hvort mér væri heitt.
Já, þú vildir bera af mér blakið. –
Guð blessi þig fyrir svo margt. –
Hverju æjarðu af? –

ÁSA

Það er bakið.

Af því að rúmið er hart.

PÉTUR GAUTUR

Flytur stólinn að rúminu; reisir Ásu upp í beddanum og hallar henni að sér.

Bull. Láttu óná þig betur.
svo bíð ég við rúmstokkinn þinn.
Nú styttum við vöku og vetur
með vísunum enn eitt sinn.

ÁSA

Nei, færðu mér guðsorð á fletið,
mér finnst ég of veik til hins.

PÉTUR GAUTUR

Í Soría-Moría er setið
að sumbli hjá kóngi og prins.
Hvíldu þig. Hérna er stoðin.
Nú höldum við þangað af stað. –

ÁSA

En, barnið mitt, erum við boðin?

PÉTUR GAUTUR

Já, bæði tvö erum við það.

Flegir snæri um stólinn; tekur prik í höndina og sest á rúmstokkinn til fóta.

Brúnn minn! Nú máttu meira.
Mamma er þér ekki heitt?

– Það finnst, sé farið að keyra,
á ferðinni, ef Grana er beitt.

ÁSA

Hvað er það sem er að hringja?

PÉTUR GAUTUR

Hesturinn. Bjallan er hvell.

ÁSA

Hvað heyrir svo kynlega klingja?

PÉTUR GAUTUR

Við keyrum um fjarðarsvell.
Þar stendur postulinn Pétur
við portið og býður í hús.

ÁSA

Og heilsar?

PÉTUR GAUTUR

Með sóma og setur
sitt sætasta vín á krús.

ÁSA

Vín? Á hann brauð með?

PÉTUR GAUTUR

Hann býður
þér barasta kúfað fat.
En maddaman sáluga sýður
þér sopa með eftirmat.

ÁSA

Nei, sjáumst við tvær þar saman?

PÉTUR GAUTUR

Já, svo oft sem þig langar til.

ÁSA

Nei, góði minn, er það nú gaman!
Allt gott fæst hjá þér, sem ég vil.

PÉTUR GAUTUR

(Smellir með keyrinu).

Brúnn! Þú mátt betur og meira.

ÁSA

En, besti minn! Ferðu ekki villt?

PÉTUR GAUTUR

(Smellir aftur).

Hér er þjóðbraut.

ÁSA

Ég þreytist að keyra
og þjóta svo hart. Mér er illt.

PÉTUR GAUTUR

Þar birtist nú hár og brattur
borgarturn. – Senn er keyrt inn.

ÁSA

Ég treysti með augun mín aftur
þér einum, drengurinn minn.

PÉTUR GAUTUR

Grani minn! Hertu þig, hestur!
Í höllinni er urmull manns.
Að gættinni er ruðst. Hér er gestur!
Hann Gautur og móðir hans.
Hvað er það, helgi Pétur,
á hún ekki að komast hér inn?
Langt ferðu fyrr en þú getur
fundið jafn-heiðarlegt skinn.
Um mig er þarf laust að þrefa,
ég þarf hvorki vott né þurrt.
Ég þigg það sem þið viljið gefa,
– fer þess utan jafnglaður burt.
En henni skuluð þið hneigja
með heiðri – svo mark sé að,
því varla fæst, vil ég segja,
neinn vænni á þennan stað.
Hó, hó! Þar er herrann sjálfur.
Nú heyrirðu, Pétur minn!

Í djúpum róm:

„Soðgreifakækir, kálfur!
Kerlingin má fara inn.“

Hlær hátt og snýr sér að móður sinni.

Já, spurðu nú, hvort ég hef spaugað?
Nú spilast við annan tón.
Því ertu eins og brostið sé augað?
Hvað á það, að láta eins og flón?

Fer að höfðalaginu.

Heyrðu mig, hættu að stara. –
Hvað! Það er drengurinn þinn!

Þreifar hægt á enni hennar og höndum; svo fleygir hann snærunum á stólinn og segir lágt:

Já, hingað var heitið að fara!
Nú hvílum við, Grani minn.

Lokar augum hennar og lýtur niður að henni.

Guð launi þér lífsstundir þínar –
allt liðið í sæld og raun.
Svo þigg ég þakkirnar mínar

Þrýstir vanganum á munn hennar

Sko, þetta eru flutningslaun!

2. ÞÁTTUR

1. atriði

Úr GRASBLÖÐUM

Walt Whitman kemur á svið og flytur (styttn) síðari hluta af þýðingu EB á Úr Grasblöðum. Hann er með sítt skegg og hatt. Hann talar beint til áhorfenda.

WHITMAN

Nú er mál, að ég skýri mig. Látum oss gegna lit.
Ég varpa burtu því, sem þekkt er;
ég kný menn og konur fram í fylgd inn í hið ókennda.
Ég nefni ei einn öðrum meiri;
Hver, sem gegnir stöðu og stund, er einskis eftirbátur.

Báru menn þér öfund eða ills hug, bróðir minn, systir mín?
Ég hryggist þín vegna – mér bera þeir ei öfund eða ills hug.
Allt hefur verið mér gott – ég tel mér ei harmatölur.

Ég ber úrslit orðinna hluta. Í mér býr það, sem á að verða.
Fótskór mín er ofar efstu rimum stiganna;
á hverju þrepi hvíla aldir, og milli þrepanna mergð af öldum;
neðra allt farið sem fara á, en ég stíg hærra, hærra.

Allir kraftar hafa stöðugt starfað að fullkomnan og fögnuði mínum;
nú stend ég hér með sterka sál.

VIÐTAL – Whitman

BLAÐAMAÐUR

Þér gáfuð út tímaritið Útsýn árið 1892 og birtir þar nokkrar ljóðapýðingar, meðal annars úr Grasblöðum Whitmans.

EINAR

Já þetta þótti nýnæmi á þeim tíma, var kallað ljóð þó hvorki væri rím né stuðlar eða höfuðstafir.

BLAÐAMAÐUR

En vissuð þér fyrir hvað Whitman stóð?

EINAR

Veist þú það?

BLAÐAMAÐUR

Maðurinn var hommi.

EINAR

Hvað með það?

BLAÐAMAÐUR

(Hrekkur við). Ég bara sagði svona. En þér eruð sem sé stoltur af þessari þýðingu?

EINAR

Ég hef þýtt nokkur ljóð, en er þó stoltastur af þýðingu minni á Pétri Gaut; gerði þar meira að segja betur en lfsen því ég bætti við stuðlum og höfuðstöfum í þýðinguna. En ég hef aldrei birt þýðingu mína á þessu svokallaða ljóði Whitmans í ljóðabókum mínum.

BLAÐAMAÐUR

Einmitt. Kærar þakkir.

EINAR

Það var nú lítið.

2. atriði

STÓRBORGARFLAKK A

A Mynd varpað á tjald af Lundúnum. Texti á mynd: „Lundúnir“

Einar gengur fram á vel búna unga konu. Hún brosir kankvíslega til hans og bendir honum að koma til sín. Hann tekur fram seðlabúnt; réttir henni og býður henni arminn. Þau ganga hlæjandi út af sviðinu. Músík: When I'm Cleaning Windows (George Formby).

B Mynd varpað á tjald af Kristaniu (Oslo). Texti á mynd: „Kristjanía“

Einar og Valgerður ganga fram hjá kirkju og heyra söng Elsu Sigfúss: Ave Maria, F. Schubert / W. Scott (P. A. Storck þýddi á þýsku). Einar og Valgerður staldra við og hlýða á sönginn.

C Mynd varpað á tjald af Lundúnum. Texti á mynd: „Lundúnir“

Einar og Valgerður ganga fram hjá vel búinni konu á miðjum aldri. Hún dregur upp kjólfaldinn svo að sést í berann kálfann. Valgerður stífnar upp og lýtur fyrir litlega undan; vill strunsa í burtu. En Einar streitist á móti og tekur ofan hatt sinn og veifar til konunnar. Músík: On a Slow Boat to China (Fats Domino).

D Mynd varpað á tjald af Kaupmannahöfn. Texti á mynd: „Kaupmannahöfn“

Einar gengur fram á prúðbúna hefðarkonu á Strikinu. Hann tekur ofan hattinn og eftir stutt (þögult) spjall leiðast þau arm í arm inn á næsta kaffihús. Músík: Hvide børn og sorte børn, Liva Weel.

[Músík: ef til vill væri heppilegra að hafa hljóðfærleik án söngs – sérstaklega ef menn vilja hafa atriðin stutt].

3. atriði

Í DÍ SARHÖLL

Ljós koma snögglega upp ásamt tónlist: Forleikur að þriðja þætti Lohengrin eftir Richard Wagner. Einar situr við borð á hótélherbergi í London og er að semja ljóðið Í Dísarhöll, forleikurinn hljómar í eina mínútu, þá lækkar tónlistin og fyrsta erindi kvæðisins heyrst með rödd Einars af segulbandi; á sama tíma bærir Einar varirnar þegar hann les fullbúið erindið yfir. Síðan þagnar ljóðalesturinn en tónlistin fer upp í fullan styrk; Einars hlustar á tónlistina og Einar heldur áfram að semja ljóðið, breyta, bæta, strika út. Sami háttur er svo hafður á með erindi tvö og þrjú. Síðan kemur tónlist upp og Einar heldur áfram að semja ljóðið í hálfu mínútu, þá deyfast ljós hægt út og tónlist líka.

https://www.google.com/search?q=lohengrin+prelude+to+act+3&rlz=1C1GCEU_enIS821IS821&oq=lohengrin+prelude&aqs=chrome.1.69i57j0l5.15853j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8

*Bumba er knúð og bogi dreginn,
blásinn er lúður og málmgjöll slegin.
Svo glatt er leikið af gripfimum drengjum
sem gneistar kveikist af fiðlunnar þvengjum.
Og hljómgeislinn titrar, án ljóss og án litar,
ljómar upp andann, sálina hitar
og brotnar í brjóstsins strengjum.*

-----

*– Því veldur mér trega tónanna slagur,
sem töfrar og dregur og er svo fagur?
Ég veit það og finn, hvers sál mín saknar.
Söngvanna minning af gleymsku raknar.
Ómur af lögum og brot úr brögum,
bergmál frá ævinnar liðnu dögum,
af hljómgrunni hugans vaknar*

-----

*Lát hljóma, – svo þrái ég horfnar stundir,
svo hjartað slái og taki undir
og trega ég finni í taumum og æðum
af týndri minning og glötuðum kvæðum,
svo hrifist ég með – og hefjist í gleði.
Mín hæsta sorg og mín æðsta gleði
þær hittast í söngvanna hæðum.*

4. atriði

TENGDAMÓÐIRIN OG EINAR

*Þrúðvangur. Einar kemur slompaður inn í anddyri hússins. Hann gengur inn í stofuna; opnar
vínskápinn og tekur fram viskýflösku og glas. Það heyrir diskaglamur úr eldhúsinu.*

EINAR

(Hellir í glasið). Er einhver þarna frammi? Ef svo er, viltu þá færa mér nokkra ísmola?

MARGRÉT

(Kemur inn). Síðan hvenær er ætlast til þess að ég þjóni yður til borðs? Á ég ef til vill líka að þjóna
yður til sængur líka?

EINAR

Æ, ert það þú elsku tengdamóðir? Nei, enga þjónustu. Og hún Valgerður mín þjónar mér til sængur
af stakri þryði. Það er meira en nóg að fá að njóta notalegrar návistar þinnar, alla þá daga sem ég er á
Íslandi.

MARGRÉT

Já, þeim hefur nú fækkað, þar sem þér eruð á stöðugum ferðalögum til helstu stórborga Evrópu.

EINAR

Oh, hvað væri gaman ef þú kæmir með mér, mín kæra.

MARGRÉT

Ferðast með yður, herra Einar Benediktsson? Nei – takk, ég ætti nú ekki annað eftir en þeytast út um
allar koppagrundir með yður til að snapa peninga út úr saklausu fólki, með vægast sagt ýkjukennendum
lýsingum á möguleikum þeirra á því að græða offjár með fjárfestingum á Íslandi.

EINAR

En elsku, Margrét. Ég ...

MARGRÉT

(*Grípur fram í*). Ég er engin elsku þín. Yður væri nær að komast í fasta vinnu. Með öruggum tekjum þá gætuð þér rækt skyldur yðar við fjölskylduna.

EINAR

Það er þolinmæðisverk að hleypra af stokkunum þeim fjármála-fyrirætlunum sem ég stefni að. Hún dóttir yðar hefur fullan skilning á því að við verðum að draga saman seglin í eyðslunni svona dag frá degi. Ég fullvissa yður um ...

MARGRÉT

Fyrr má nú vera. Hún Valgerður hefur þurft að notast við sama kjólinn í öllum þeim viðburðum sem hún hefur sótt – í heila þrjá mánuði. Og börnin ganga um klædd eins og betlarar.

EINAR

En hvað með fötin sem þér saumuðuð á þau í sumar?

MARGRÉT

Það voru sumarföt. Nú er vetur! Hafið þér, herra Einar Benediktsson, ef til vill ekki veitt því athygli?

EINAR

En hvað með yður, frú Margrét Zoëga, eruð þér kannski búnar að gleyma því hvernig nota má nál og tvinna?

MARGRÉT

Ég er engin saumakona fyrir yður, herra Einar Benediktsson, svokallað skáld.

EINAR

(*Nokkur þögn*). Ég hef ætíð litið á yður sem greinda konu. Nú er ég farinn að efast um það.

Margrét rýkur á braut. Ljósinn dofna.

5. atriði

NORÐURLJÓSin SELD

Einar kemur vel slompaður heim í Hótel Reykjavík. Hann fer með kvæðið Norðurljós – byrjunin heyrir utan af götu en áframhaldið á meðan hann fer inn í eldhús til Kristínar vinnukonunu

EINAR

*Veit duftsins son nokkra dýrlegri sýn
en drottnanna hásal í rafurloga?
Sjá grundu og vog undir gullhvelfdum boga! –
Hver getur nú unað við spil og vín?
Sjálfr moldin er hrein eins og mæð við lín,
mókar í haustsins visnu rósum.
Hvert sandkorn í loftsins litum skín,
og lækirnir kyssast í silfurósum.
Við útheimsins skaut er allt eldur og skraut
af iðandi norðurljósum.*

— — —

*Nú finnst mér það allt svo lítið og lágt,
sem lifað er fyrir og barist á móti.
Þó kasti þeir grjóti og hati og hóti,
við hverja smásál ég er í sátt.
Því bláloftið hvelfist svo bjart og hátt.
Nú brosir hver stjarna, þótt vonirnar svíki,*

*og hugurinn lyftist í æðri átt,
nú andar guðs kraftur í duftsins líki.
Vér skynjum vorn þrótt, vér þekkjum í nótt
vorn þegnrétt í ljóssins ríki. –*

Komdu margblessuð, elskan mín. Ég fann þessa indælu matarlykt – alveg út á götu. Varstu með andabringur í kvöldmatinn?

VINNUKONAN

Þú ert búinn að vera of lengi í útlöndunum – þekkirðu ekki lyktina af íslenska lambakjötinu lengur?

EINAR

Það er nú skiljanlegt – þar sem þú sveipar lærinu í dýrindis sósur – og meðlætið er eins og á fimm stjörnu hóteli í Kaupmannahöfn!

VINNUKONAN

Sestu nú hérna við borðið – ég skal færa þér smá næturbita á disk.

EINAR

Geturðu ekki líka komið með flösku af rauðvíni og kristalsglas – eitt af betri sortinni.

VINNUKONAN

(Færir honum næturbitann og kristalsglas). Hún Margrét, tengdamóðir þín, læsti vínskápunum í kvöld. Hún átti von á að þú kæmir seint heim.

EINAR

Hún er einstök þessi kona.

VINNUKONAN

Já hún er einstök. Rekstur hótelsins er til fyrirmyndar, viðmótið til starfsfólksins mjög gott og framkoma hennar við gesti er frábær. *(Hellir mjólk í kristalsglas).* Hérna hefurðu svo mjólk – hún bragðast örugglega betur úr kristalsglasi.

EINAR

Af hverju hefur mér aldrei dottið það í hug – hvílik andagift! *(Fær sér sopa af mjólkinni og bita af kjötinu; smjattar).* Það er ég viss um að maðurinn þinn verður fitukeppur, ef þú heldur ekki í við hann, eins og hún húsmóðir þín við hann tengdapabba.

VINNUKONAN

Ég hef nú ekki orðið vör við það. Ég sé ekki betur en að hann taki hraustlega til matar síns – og þó er hann hár og grannur.

EINAR

Þú átt eftir að kynnast henni húsmóður þinni. Það er ekki bara að hún læsir vínskápum ...

VINNUKONAN

... Herra Einar Benediktsson, ekki meira um það! *(Andartakspögn).* Hvernig er það annars – hefur þú selt skoskri kerlingu norðurljósin?

EINAR

Trúir þú þessu?

VINNUKONAN

Þær eru víst mjög heimskar þær skosku.

EINAR

Já, ég held að þær dönsku séu skömminni skárri.

VINNUKONAN

Svo þú hefur þá aldrei selt henni norðurljósinn?

EINAR

(*Lyftir mjólkurglasinu*). Jú, það getur þú verið viss um, og Vetrarbrautina líka!

6. atriði

VIRKJANIR – kynning og fjármagn

Umræður á kaffihúsi. Þormóður og Arngrímur sitja saman á kaffihúsi

ÞORMÓÐUR

(*Ákveðinn*). Virkjun fossaflsins! Spurningin er bara hvernig á að afla fjár til framkvæmdanna og ekki síður hverjir eiga að þiggja arð af þeim.

Ljós í kaffihúsinu dofna; Einar birtist í ljóskeilu til hliðar á sviðinu.

EINAR

Besta leiðin er að erlendir auðjöfrar komi að verkinu. Auðmagnið sækir þangað sem von er um mikinn arð. (*Andartakspögn*). Ég er þess fullviss að menn taka afstöðu til hugmynda minna eftir því hvort þeim er illa við mig eða vel – bæði utan þings og innan!

Ljóskeilan á Einari hverfur; það birtir í kaffihúsinu.

ARNGRÍMUR

Menn skiptast í hópa: annars vegar þeir sem telja að auðmenn séu einir færir um að hrinda stórfamkvæmdum af stað og hins vegar þeir sem hallast að því að ríkið leggi til féð og arðurinn haldist í landinu.

ÞORMÓÐUR

Einar Benediktsson hefur hafi unnið stórvirki í að kynna möguleikana á að virkja stærstu fossana á Íslandi. Hann nær að hrífa alla sem á hann hlusta með ræðusnilld sinni og glæsilegri framkomu.

Ljóskeila á Einar

RÖDD UTAN SVIÐS

Er fossinn hár?

EINAR

Já, hann er mjög hár.

RÖDD UTAN SVIÐS

Hvað skyldi hann vera hár?

EINAR

Hann er afar hár.

RÖDD UTAN SVIÐS

En hve hár hér um bil?

EINAR

Hann er gríðarlega hár.

RÖDD UTAN SVIÐS

En hversu margir metrar?

EINAR

Hann er feikna margir metrar.

RÖDD UTAN SVIÐS
Getur hann verið 70 metra hár?

EINAR
Hann *getur* verið 70 metra hár.
Ljóskeila á Einar slokknar

Goðafoss er 11 m hár.
ARNGRÍMUR

Maðurinn er jú skáld.
ÞORMÓÐUR

7. atriði LÍFSSKOÐUN EB

Samkoma hjá Christian Science í London.

KYNNIR
(*Við lok mikils lófaklapps af segulbandi*). Við þökkum Rawson fyrir stórkostlega ræðu. Eðli guðdómsins er okkur nú skýrara en áður. Og til að hnykkja á þeim sannindum hér hjá okkur í London, tekur næstur til máls mikill vinur okkar, The Great Poet of Iceland, Mister Benediktsson. (*Mikið klapp*).

EINAR
Kærar þakkir. Eðli guðdómsins, já. Vilji Alföður, hver er hann, viljinn, Alfaðir? Hvers eðlis er vilji Alföður? Eðli vilja Alföðurs er straumur – og það reyndar í ófundnu efni – eins og stormurinn og straumur rafsegulsins fer hann um í lofti og í ljósvaka. Straumur Alföður er góður, en líka einráður og sjálfsvitandi. Við erum upphafin af náttúrunni og andi Guðs er hluti af náttúrunni.

*Heimsins vél er knúð af einu afli,
einum segulvilja er efnin bindur.*

Tími Guðs er ekki okkar tími, tími Alföður er eilífðin.

*Tími er svipstund ein, sem aldrei líður,
algeims rúm, ein sjón, einn dýrðarbjarmi.* [Kvöld í Róm, 1903]

Með því að sameinast Guði má yfirvinna efnisheiminn og einnig dauðann.

*– Er hugarvaldsins voldug öld oss nær,
þá veröld deyr ei, er hún guð sinn lítur.* [Dettifoss, 1905]

Lofskeyti ferðast um ljósvakann og hugsanir manna líklega með svipuðum hætti.

*Minn hugur er bylgja með hrynjandi fall,
sem hnígur að ljósvakans ströndum.* [Hljóðaklettar]

Bylgjurnar streyma að lífsins kjarna og lífið skapast við iðugeislann frá þessum kjarna, en iðugeislinn er rafbylgja. [Stefjahreimur, 1906 (inngangskvæði *Hafbliks*)]

Náttúran er uppfull af sál Guðs sem við getum tengst, með því að leggja rækt við andlegar hliðar okkar. Þannig getur andinn sigrast á efninu.

*Við sólar eld, við íssins bál,
ég eining segulvaldsins finn.
Að nefna dauða – er dauðlegt mál,*

*Því duft og loft er fullt af sál
síns guðs – í kjarnann innsta inn.*

*Sem felist perla í myrkri mjöll
er mönnum dulið svarið enn.
En saga kyns vors er ei öll.
Sem ísbráð ný frá sólarhöll
má rísa öld – með andans menn.*

[Stefjahreimur, 1906]

Takk fyrir.

(Mikið lófaklapp).

8. atriði SKÝRSLURNAR ÞRJÁR

Anna og Þóra í eldhúsinu hjá Önnu.

ÞÓRA

Hvaða leyniskýrslur eru þetta sem allir eru að tala um?

ANNA

Þetta eru trúnaðarskýrslur sem Einar Benediktsson skrifaði fyrir The British North-Western Syndicate. Eitthvert útlent fjármálafyrirtæki sem stefnir að framkvæmdum og verslun hér á landi.

ÞÓRA

Og er bara allt í lagi að dreifa trúnaðarskýrslum?

ANNA

Ekki út um allt. Maðurinn minn fékk að sjá hana vegna viðskiptahagsmuna. Og mér skilst að ráðherrann sé að að skoða hana núna. Og svo fer hún til Jóns Ólafssonar ritstjóra blaðsins Reykjavík og hann fær að halda henni í einn sólarhring svo hann geti birt helstu kaflanna í blaðinu eftir helgi.

ÞÓRA

Á sem sagt að dreifa trúnaðarskýrslum Einars til allra landsmanna? Varðar þetta ekki við lög?

ANNA

Almannahagsmunir eru í húfi? Hvað segir hann um landgæði til sjávar og sveita á Íslandi. Það gengur ekki að hann halli réttu máli um slíka hluti.

ÞÓRA

Og hvað með trúnaðinn . . . ?

ANNA

Ég gef lítið fyrir trúnaðinn. Það eru engin lög sem beinlínis banna það að birta skýrslurnar. Og ég er þeirrar skoðunar að sem flestir þurfi að kynnst því hvern mann Einar Benediktsson hefur að geyma.

Ljósíð dofna en skrifstofa Reykjavíkur lýsist upp.

JÓN ÓLAFSSON – ÞÝÐING SKÝRSLNANNA

Jón Ólafsson ritstjóri situr við borð og gluggar í þýðingu sína á skýrslunum. Á skrifstofunni er einnig blaðamaður hans.

BLAÐAMAÐURINN

(*Stendur við hlið Jóns og les yfir öxl hans*). Sannleiks gullkorn – fróðleiksmolar! Þú ert alltaf svo góður að finna réttu fyrirsagnirnar! (*Hlær*). En segist hann virkilega vera sýslumaður Íslands?

JÓN ÓLAFSSON

Sýslumaður of Iceland.

BLAÐAMAÐURINN

Það er ekkert minna – bara sýslumaður yfir öllu landinu!

JÓN ÓLAFSSON

(*Stendur upp og les úr formálanum*). Landar mínir eru jafnan forvitnir að heyra, hvað um þá og landið er sagt, og geri ég því ráð fyrir, að þeim muni þykja skýrslur þessar mjög fróðlegar, því fremur sem þeim mun mörgum hverjum verða nýjung að heyra, hver ógrynni auðs eru saman komin hér á landi, og ekki síður að heyra um miljónauðinn í eigu höfundarins.

(*Flettir handritinu, ábúðarfullur*). „Þegar Ísland verður ræktað jafnvel og önnur Norðurlönd, þá mun það sannarlega standa þeim jafnhliða. Þegar þess er gætt, að einungis fáar fermilur eru yrktar af allri víðáttu landsins, þá er það auðskilið að framförin getur orðið mjög mikil, undir eins og bændum er gefinn aðgangur að bankaviðskiptum. Nú sem stendur er tala sauðfjár í landinu aðeins ein miljón, -
--

Ha, ha, ha, hann tvöfaldar rétta tölu. Fjárfjöldi á landinu í dag er um það bil hálf milljón vetrarfóðraðar kindur.

JÓN ÓLAFSSON

--- og hann heldur áfram: „Það er óhætt að segja það að ala mætti að minnsta kosti 20 miljónir¹ þar án nokkurra endurbóta á beitilandinu.“

BLAÐAMAÐURINN

Án nokkurra endurbóta! Á að kenna rollunum að éta leir og grjót.

JÓN ÓLAFSSON

„Þá er þess að geta, að enda þótt landið sé nálega ókannað, þá er það kunnugt, að þar eru til kol, járn, kopar, gull og feiknamikil brennisteinslög, en úr þeim fékk öll Norðurálfan eitt sinn birgðir sínar; vatnsaflíð, sem þar er kostur á, er ákaflega mikið; einn af okkar mörgu fossum, Dettifoss, er langsamlega mesta vatnsafl sem til er í Norðurálfunni.“

BLAÐAMAÐURINN

*Syng, Dettifoss. Syng hátt mót himins sól.
Skín, hátign ljóss, á skuggans veldisstól.
Og kný minn huga, gnýr, til ljóða, er lifa,
um sannleik þess mesta krafts, er fold vor ól.
Lát snerta andann djúpt þinn mikla mátt,*

---

¹ [Fjárfjöldi (sauðfé) er miðaður við vetrarfóðraðar kindur. Fjárfjöldi er talinn hafa verið 482.000 kindur árið 1901. Árið 1924 var fjöldinn kominn í 582.000. Í dag er fjöldinn heldur minni eða 458.634 gripir. Mestur fjárfjöldi var hér á landi 1977 en þá var sauðfé talið 896.000 vetrarfóðraðar kindur.]

*sem megnar klettinn hels af ró að bifa.
Ég veit, ég finn við óms þíns undraslátt
má efla mannleg hjörtu. Slá þú hátt,
fosshjarta. Styrk þinn hug og hönd að skrifa.*

Að snerta andann djúpt og efla mannleg hjörtu! En á eftir þessari glæsilegu byrjun koma svo lævísleg og útbólgin áform um að fjötra frjálstan jötunn fossins. Hvernig dirfist hann að ætla að eyðileggja fossinn okkar?

JÓN ÓLAFSSON

(Sest niður og flettir nokkrum síðum). „Í hlutfalli við stærð sína er Ísland að líkindum framleiðslumesta fiskimiðstöð í veröldinni. Þar sveimar hin mesta fiskimergð alt árið um kring. Fiskigöngur koma einnig þangað frá Grænlandi. Ísland hefir tiltölulega mikinn fiskiflota, nokkur hundruð haffær þilskip og smærri skip; en til þess að gera þennan atvinnuveg stórarðsaman, eins og auðið er, þá er nauðsynlegt að leggja niður fiskibátaflota þann, sem nú er, en taka upp botnvörpugufuskip og mótorbáta, sem nú tíðkast í hinum nýju flotum umhverfis Englands strendur.“ *(Litur til Björns og Mörtu).* Þetta er nú nokkuð góð úttekt á möguleikum hjá okkur í fiskveiðum.

BLAÐAMAÐURINN

Já, og hverjir græða á því þegar búið er að útrýma fiskibátunum okkar og peningamenn ráða öllu með sín gufuskip og mótorbáta.

JÓN ÓLAFSSON

(Flettir drjúgum hluta handritsins, stendur upp). „Á síðustu 15 árum hefi ég keypt og fengið umráðarétt yfir fjölda dýrmætra fasteigna, og eru þær að mínu áliti úrvalið úr öllum fasteignum landsins.“

BLAÐAMAÐURINN

(Grípur fram í). Einar Benediktsson – auðugasti maður á Íslandi!

JÓN ÓLAFSSON

„Skýrsla sú sem ég legg hér innan í, sýnir hinar miklu framfarir sem hljóta að verða á Íslandi innan skamms.“

(Les áfram í handritinu). „Til að sýna í verki einlægni mína í þessu áliti hefi ég afhent félagi yðar til eignar þær dýrmætu fasteignir, sem ég hefi nákvæmar lýst hér á eftir, og eru þær meira virði heldur en gjörvallur höfuðstóll félags yðar.“ *(Hlær).*

Og svo kemur hér klausa til að hughreysta eigendur skuldabréfa félagsins: „Hluthafar yðar eru vissir um að fá fé sitt að fullu endurgoldið, og ættu þar að auki að fá stóran ágóða, með því að fá fjórðung ágóðans af gjörvöllum gróða félagsins eftir að þeir hafa fengið fé sitt að fullu endurgoldið. Þeir þrjú fjórðungar sem þá verða eftir, renna til mín, þeirra sem með mér eiga fasteignirnar, og til vina minna. Nokkuð af hlutabréfum félagsins ætla ég að fá í hendur bestu mönnum á Íslandi, sem vér munum hafa not af.“

BLAÐAMAÐURINN

Já, já, það er gott að vera í hópi bestu vina skáldsins – þeim verður beitt á jötuna!

JÓN ÓLAFSSON

(Flettir áfram). „Lóðir mínar undir hús taka yfir eitthvað 800.000 ferfet af byggingarlandi í austurhluta höfuðstaðarins Reykjavík. Ég keypti þetta með því að ég vissi, að járnbraut var fyrirhuguð fram hjá landi þessu eða gegn um það, til hinna frjósömu héraða á Suðurströndinni. Undir eins og reksturfé fæst til hennar. Höfuðborgin Reykjavík vex mjög hraðfara. Bærinn hefir stækkað mörgum sinnum á síðustu tuttugu árum; og nú þegar eru hús reist fast að þessu landi og nokkur hinumegin við það. Mér er sjálfum kunnugt um það, að land í Reykjavík hefir hundrað-faldast að verði á þessum tíma.“

BLAÐAMAÐURINN

Hann á að vita þetta – helvítis braskarinn. Hann tekur stór lán; kaupir fasteignir og bújarðir á smánarverði; selur þær svo aftur með himinháum gróða. Það er ef lánadrottinn hans eru ekki búnir að taka eignirnar upp í skuldir.

JÓN ÓLAFSSON

(Flettir handritinu). Látum okkur nú sjá, verslun á Íslandi:

„Ég hefi byggt þriggja lofthæða vöruhús í Reykjavík, höfuðstað Íslands, með tíu sölubúðum eða birgðabúðum.“

BLAÐAMAÐURINN

Var ekki bletturinn seldur Einari á 14.000 krónur? Og fór hann ekki á nauðungaruppboð í febrúar s.l. vegna stórkostlegra veðskulda? Mér er sagt að í kjallara hússins hafi lengi verið stöðuvatn. Sumir velta því fyrir sér hvort Einar geti ekki haft ofurlitlar aukatekjur af álarækt í því.

Ljósín deyja út á skrifstofu blaðsins Reykjavík.

EINAR SVARAR JÓNI

Einar er skrifstofu sinn, hann stendur og les hratt og af öryggi, gerir örfáar breytingar, merkir við þær með blýanti.

EINAR

Ég hafði búist við því, að tilraunir mínar til þess að koma hér inn bresku fé til ýmissa fyrirtækja myndu mæta mótspyrnu. Afstaða flokkanna er þannig, að naumast varð hjá því komist, að rígur yrði milli einstöku manna, fyrst og fremst út af því, hverjir kynnu að hafa hag af því. Herra Jón Ólafsson alþingismaður, hefir nú orðið fyrstur til þess, að reyna að vinna þessum tilraunum ógagn. Ég hefi aldrei dregið neina dul á það, að ég álit lífsskilyrði fyrir Ísland og íslenskt þjóðerni, að útlendu stórfé sé veitt inn í landið í svo miklum mæli, sem unnt er og sem fyrst. Hættan er sú, að menn geti ekki unað hér við örbirgðarlíf á eyðiflákum þessa víðáttumikla lands, sem ekkert innlent afl endist til að nota.

Ég hygg að þeir menn séu nú fáir orðnir, sem þora að halda fram þeim kenningum, að Íslendingar eigi að byggja kínverskan múr um hin dreifðu, strjálbýlu hverfi vor. Þess vegna hygg ég að það verði vanþakklátt verk, eins og peningamálum landsins er komið nú, að spilla fyrir samvinnu landstjórnarinnar og alþingis við útlenda auðmenn. Strákslegar árásir á menn út af þeim efnum munu verða óvinsælar, og er því treystandi, að flokkahatrið muni þó lægja sig nokkuð, þegar til þeirra mála kemur.

Jón Ólafsson kallar mig »sýslumann Íslands« i þýðingu sinni, en í enskunn stendur aðeins „sýslumaður frá Íslandi“. Þýðandi hefur verið svo oft og lengi í Vesturheimi, að hann ætti að vita að þetta er rangþýtt hjá honum. Ég hefi auk þess skýrt frá því í öðrum stað í ritinu hvað sýslumaður er, og er það því ástæðuminna að þýðandi vill láta svo sýnast, sem ég hefði þótt hafa aðra meiri nafnbót, heldur en þá sem ég átti.

Mikið er af villandi þýðingum hjá Jóni, en ég get ekki elst við þær allar.

Að endingu skal ég taka það fram, að það er eftir beiðni minni og tilhlutan, að enskir hluthafar félagsins hafa komið hingað til þess að rannsaka og sjá með eigin augum allt það, sem skýrslur mínar eru gerðar um. Fyrst eftir það, að þeir hafa gengið úr skugga um, hvernig öllu er varið, verða gerðar þær ráðstafanir til fulls ytra, sem ætlun félagsins er að koma í framkvæmd. Ég hygg að þeir, er koma vilja fé inn í landið, áður en alt hrynur hér og verður einskis vert fyrir skeytingarleysi undanfarinna tíma, muni, um það er lýkur, sjá, að ég hefi unnið fullt svo þarft verk með því að vekja athygli breskra auðmanna á því, hvað gera má hér með peningum. Ástæðan til þess, að ég hefi skrifað það sem hér að framan stendur, er einungis sú, að ég hefi viljað reyna að sporna á móti þessari óþörfu iðju þeirra góðu herra, sem eru ánægðir með ástandið eins og það er.

9. atriði

GLEÐSKAPUR

Stofan hjá Árna Jónssyni frá Múla í Reykjavík. Gestirnir hafa komið sér vel fyrir í hægindastólum og sófum; þeir eru Einar Benediktsson, Páll Eggert Ólason prófessor og Emil Thoroddsen, tónskáld. Húsfreyjan, Valgerður Jónsdóttir, gengur um beina. Gestirnir drekka ótæpilega af viskí og kampavíni.

TÓNSKÁLD

(Stendur upp og slagar að píanóinu). Jæja félagar, þá er komið að söngnum: Hvað er svo glatt sem góðra vina fundur!

KONA GESTGJAFANS

Æ, blessaðir leyfið mér að loka gluggunum áður en þið vekkið upp allt nágrennið!

Einar situr sem fastast, en hinir standa upp. Húsfreyjan flýtir sér að loka öllum gluggum. Það sést greinilega að allir eru vel við skál. Emil hefur nú píanóleikinn og allir syngja nema Einar. En ljóst er að hann kann að meta söng félaga sinna.

*Hvað er svo glatt sem góðra vina fundur,
er gleðin skín á vonarhýrri brá?
Eins og á vori laufi skryðist lundur,
lífna og glæðist hugarkætin þá.
Og meðan þrúgna gullnu tárin glóa
og guðaveigar lífga sálaryl,
þá er það víst, að bestu blómin gróa
í brjóstum, sem að geta fundið til.*

GESTUR 1

(Stendur áfram; hinir setjast). Jæja, drengir. Nú legg ég til að við gerum vel við heiðursgestinn okkar, herra Einar Benediktsson, skáld. Hver og einn sem hér er viðstaddur á að fara með nokkur erindi í úr uppáhaldsljóði sínu eftir meistarann. Ég ríð á vaðið. Sökum aðdáunar minnar á ævistarfi Jóns Vídalíns biskups flyt ég nokkur erindi úr Meistara Jóni:

MEISTARI JÓN

*Höfðingi almúgans óx við hans kjör,
ástfólginn lýðnum frá grunni.
Öreigi réðst hann í róðrarvör,
með rómversku stefin á munni.
Látlaus í háttum, en hár í mennt,
högum þess smáa hann unni.
Af andagift ríkar hér aldrei var kennt,
né auðugri hjartans brunni.*

*Og aldrei féll þarfar hans þróttarmál
en þruman um dómstólsins bófa.
Þar hreykist í metnaði meineiða sál,
en mauragirnd klæjar í lófa.
Hann ranglætið hýsir í hjarta innst,
en harðdæmir aumingjann snauða.
Hvað sjálfur hann framdi, — þess síðar skal minnst.
Guðs son þekkir lifandi og dauða.*

GESTGJAFINN

(Stendur upp; húsfreyjan gengur um og skenkir á glösin). Ég skal vera næstur.

Úr HLJÓÐAKLETTUM

*Er nokkuð svo helsnautt í heimsins rann
sem hjarta, er aldrei neitt bergmál fann, —
og nokkuð svo sælt sem tvær sálir á jörð,
samhljóma í böli og nauðum.
Ein barnsrödd getur um fold og fjörð
fallið sem þruma af hamranna storð,
eins getur eitt kærleikans almáttugt orð
íshjartað kveðið frá dauðum.*

GESTUR 2

(Stendur upp og skálar við skáldið). Nú er komið að yður, Einar skáld Benediktsson. Þér munuð sjálfsagt eiga erfitt með að velja ljóð við hæfi?

EINAR

(Nokkur þögn; stendur upp frekar riðandi á fótum; röddin nokkuð rámm af drykkju.

*... örlætið glatar frændsemd og fylgd.
Fagna skal hóglega kynni og vinum,
Svo stopult er margt í venlum og vild,
— vinnirðu einn, þá týnirðu hinum.
Hugsirðu djúpt, sé mund þín mild
og mælist þér best, verða aðrir hljóðir.
Öfund og bróðerni eru skyld;
— ótti er virðingar faðir og móðir.
En fullið er tæmt — heyrið feigðarsvan.
Fastar og nær koma vængjablökin.
Ástin er dauð. Sjáum man eftir man
að moldarsvæflunum hallast á bökin.
Synduga hönd — þú varst sigrandi sterk,
en sóaðir kröftum á smáu tökin; —
að skiljast við ævinnar æðsta verk
í annars hönd, það er dauðasökin.*

Nokkuð löng þögn; menn drekka í ró og spekt.

GESTUR 1

Jæja, drengir. Þá höfum við dregið fram úr pússi okkar nokkur gullkorn frá skáldinu. Valgerður mín, ef ég man rétt þá setti ég tvær kampavínsflöskur á eldhúsbekkin frammi.

KONA GESTGJAFANS

Ef ÉG man rétt þá eruð þið búnir að drekka úr þeim báðum – nú þegar! (*Andartakspögn*). Ég mætti kannski blanda mér í gullkornin? – Einar Benediktsson, þér hafið ort mörg löng ljóð sem ég kann að meta. En hér er ein staka.

*Stundin deyr og dvínar burt
sem dropi í straumaniðinn.
Öll vor sæla er annaðhvort
óséð – eða liðin.*

ENDIR

ATHUGASEMDIR FRÁ HÖFUNDUM ELDHUGANS

1. útgáfa: **ELDHUGINN** – Mannmargt, mörg atriði og langt leikrit.
2. útgáfa: Verkinu skipt upp í tvö leikrit **ELDHUGINN 1 – yngri árin** og **ELDHUGINN 2 – efri árin**

Hvorki Þjóðleikhúsið né Borgarleikhúsið sýndu því áhuga setja 1. útgáfuna á svið. En við fengum vinsamlega dóma um verkið:

- Maríanna Clara Lútersdóttir, listrænn ráðunautur Borgarleikhússins: Verkið er áhugavert, sýnir ævi Einars á lifandi og skemmtilegan máta, bæði hversu heillandi og hæfileikaríkur hann var – en einnig hans dekkri hliðar og hvernig þær stuðluðu að falli hans. Þetta er auðvitað um leið saga borgar og þjóðar þar sem við fáum í aðskildum senum góða tilfinningu fyrir samtímamönnum hans og konum og tíðarandanum sem verður oft ljóslifandi. Hér er hins vegar leiddur fram gríðarlegur fjöldi persóna sem þyrfti að útskýra vel og skilmerkilega til þess að hinn almenni áhorfandi áttaði sig á hverjar þær væru og hvert hlutverk þeirra í framvindu verksins og sögunni sjálfri sé.
- Hrafnhildur Hagalín Guðmundsdóttir, listrænn ráðunautur Þjóðleikhússins: Þakka ykkur kærlega fyrir að senda Þjóðleikhúsinu verkið ykkar Eldhugann. Það er metnaðarfullt um merkan mann og ég hafði gaman af því að lesa það.

Leikgerð

Sum atriðin eru mjög stutt og það kallar á örur skiptingar. Tilraunir hafa verið gerðar með þessa tegund leikgerða á undanförunum árum – oft með góðum árangri.

Röð atriða

Atriðum er að mestu raðað eftir tímaröð. Að sjálfsögðu má nota aðra röðun ef það er talið hentugra til dæmis ef skapa á ákveðna stemningu innan hvers þáttar.

Framsögn og látæði persóna

Fáar athugasemdir eru um framsögn eða látæði persóna í endanlegri gerð handritsins. Það stafar af því að við teljum að leikstjóri og leikarar séu hæfastir til þess að lesa út úr textanum hvernig best er að túlka hann.

Ljóðin

Huganlega mætti láta einstök ljóð birtast á skjá.

Búningar

Einar var alltaf klæddur samkvæmt nýjustu tísku hvers tíma. Alþýðukonur voru yfirleitt í peysufötum á þessum tíma.

Leikmynd

Nota má ljósmyndir, svipað og gert er í bók Guðjóns Friðrikssonar um ævi Einars Benediktssonar, en þessi leikgerð byggir að miklum hluta á þriggja binda verki GF með leyfi hans. Að öðru leyti hentar líklega best að leikmyndin sé sem einföldust, enda þarf mikinn hraða á allar skiptingar milli atriða, eins og áður sagði.

Sviðsmenn

Sviðsmenn gætu verið sýnilegir: venjulega klæddir karlmenn og konur í peysufötum; eldabuskur og snúningastrákar; svartklæddar þernur með hvítar svuntur og kappi í hári svo og virðulegur yfirþjónn.